

Etnopsychologie

Jsou psychické jevy podobné, odlišné či totožné v různých sociálních skupinách a kulturách?

Volitelný kurz vyučovaný v rámci psychoterapeutických studií a magisterského studia psychologie

Garant: PhDr. Roman Hytych, Ph.D. (e-mail: romhyt@seznam.cz)

Typ studijního předmětu: povinně volitelný

Rozsah předmětu: 4 kredity ETCS

Forma výuky předmětu: 1 přednáška a 1 seminář

Způsob ukončení: zkouška

Počet studentů: 15

Základní charakteristika

Kurz nabízí seznámení se základními teoretickými a metodologickými východiskami etnopsychologie, interdisciplinárního oboru zkoumajícího psychické jevy v různých sociálních skupinách a kulturách. V jednotlivých přednáškách jsou konkrétně dokumentovány vybrané teoretické přístupy se specifickým zaměřením na zvolená témata: etika a hodnoty; duševní zdraví a nemoc; smrt. Studentům je vedle přehledu relevantních vědomostí nabídnut nácvik základních dovedností kvalitativní metodologie užívané v etnopsychologii: vedení a facilitace rozhovoru, příprava a záznam pozorování jakož i analytické zpracování dat vytvářených výzkumníkem. Kurz nabízí jednak prozkoumání studenty přijímaných kulturních reprezentací vybraných témat jednak nabízí alternativní možnosti vycházející jak ze studia relevantní literatury, tak i z výsledků terénního výzkumu lektora kurzu v tradičně buddhistických kulturách Srí Lanky a Barmy v letech 2002-2004.

Forma výuky předmětu:

1 přednáška a 1 seminář (každý týden). Je požadována aktivní účast na seminářích (**80%**). Předmět je ukončen zkouškou. Podkladem pro hodnocení je zpracování, prezentování a obhájení seminární práce. Cílem zpracování závěrečné práce je explorační pojetí vybraného tématu ve skupině studentů a osvojení si alternativního pohledu na danou problematiku, který není běžně přijímaný v domovské kultuře studenta. Očekává se podrobná diskuse prezentovaných pohledů na základě aktivního studia relevantní literatury a výstupů výzkumného projektu (záznam skupinové diskuse) provedeného studentem (či týmem studentů) v průběhu vybraného semináře. Rozpracovaná práce je prezentována v hlavních bodech na semináři a podrobena diskusi ostatních studentů. Písemně zpracovaná závěrečná práce je **odevzdána lektoru do 2. 6. 2014 včetně** (pokud není s lektorem dohodnuto jinak, který ji písemně ohodnotí). Závazné vybraní tématu závěrečné práce je termínováno třetím týdnem výuky, prezentace prací je realizována desátý a třináctý týden výuky. Vedle nabízených témat závěrečných prací lze s lektorem kurzu dohodnout odlišná témata. Závěrečné práce se zpracovávají ve dvojici či trojici: rozsah písemné práce minimálně 10 normostran (prezentace 15-20 minut).

Podrobný sylabus¹

- Úvodní přehled problematiky, cíle kurzu a uzavření kontraktu se studenty.*
Modely osoby, jak lze vysvětlit chování a jednání osob v závislosti na sociálním a kulturním kontextu dané osoby a osoby pozorovatele, vědce? Lásky, sex a erotika v kulturních odlišnostech.
- Odlišné reprezentace předmětu výzkumu jako predeterminanty přístupu k problematice.*
I vědecké modely mají svůj kulturní kontext. Diskutovány budou otázky etiky výzkumu; vlivu výzkumníka na zaznamenávané skutečnosti výzkumu (bias); vlivu zdrojů financování výzkumu na otázky řešené vědou (vested interests of science); módní trendy ve vědě; kulturní zásobárna vědění a sdílené sociální reprezentace vědecké obce a zkoumané populace.
- Metodologické principy zkoumání psychických jevů v odlišných sociálních skupinách a kulturách.*
Podrobněji bude diskutována otázka práce s odlišností, explorační relevantní kulturní zásobárny vědění a zpracování vlastních předpokladů zdravého rozumu. Jako nedílnou součástí etnopsychologického výzkumu je postulován rozvoj sebepoznání osoby výzkumníka, metodický trénink introspekce a nácvik pozorování

¹ Témata přednášek 5-12 budou uzpůsobena dle témat zpracovávaných studenty v jejich závěrečných pracích.

Závazné přihlášení k tématům závěrečných prací na podkladě odevzdaných anotací.

4. *Smrt*
Smrt a umírání v realitě střední Evropy. Vývoj pojmání smrti. Křesťanské kořeny, postmoderní konzum, institucionalizace, medikalizace a profesionalizace umírání. Staronové trendy, domy bolesti, hospice. Explorace reprezentace smrti studentů semináře. Vztah smrti a života. Má téma smrti i blahodárné účinky, například v psychoterapii? Příklady pojetí smrti v neevropských kulturách, diskuse odlišností, podobností, možných důsledků rozdílného pojetí psychických jevů. Existuje jediná pravda?
Seminář je věnován nácvičení vedení a facilitace skupinového rozhovoru (téma vývoj dítěte), záznamu pozorování a analytickému zpracování vytvářených dat. Jednotliví studenti se trénují v rolích facilitátora, pozorovatele, účastníka a zároveň ve skupinové diskusi mapují své vlastní pojetí diskutovaného tématu. Skupinové rozhovory jsou zaznamenány a jsou podkladem pro seminární práce studentů. V přednášce jsou poté nabídnuty alternativní možnosti pohledu na diskutované psychické jevy.
5. *Vývoj dítěte. Psychoanalýza a hledání odpovědí na povahu vztahu kultury a osoby.*
Jakou roli při vývoji dítěte hrají kulturní vzorce, výchovné styly rodiny, vrozené dispozice a tendence dítěte. Kdo s kým spí? Existují obecné zákonitosti či významné kulturní a sociální variace?
6. *Identita. Krize antropologie; je řešením užití nástrojů statistiky, zaměření se na strukturu či pozorovatelné chování? Svoboda jednání či programy chování?*
Definování identity, rozvíjení vůle, jednání, chování, svoboda, podmíněnost, sociální a kulturní tlak.
7. *Emoce. Kognitivní přístupy či kulturní relativismus?*
Prožívání, exprese emocí a jejich kognitivní zaznamenání. Role jazyku.
8. *Tělo*
Jak zacházíme se svým tělem? Tělesně zakotvené prožívání, dieta a zdravý životní styl, poruchy příjmu potravy, ženská obřízka a jiné.
9. *Duševní zdraví a nemoc I.*
Co je zdravé a co nezdravé? Norma a vybočení z normy. Norma a ideál, na statistice založené střední hodnoty souboru versus kvalitativní rozlišení typů. Explorace reprezentace duševního zdraví a nemoci studentů semináře. Diskuse tradičního pojetí duševní nemoci a zdraví dle manuálů MKN 10, DSM IV. Příklady pojetí duševního zdraví a nemoci v neevropských kulturách, diskuse odlišností, podobností, možných důsledků rozdílného pojetí psychických jevů.
10. *Prezentace seminárních prací I.*
Studenti mají 10 min k prezentaci své práce, po níž následuje krátká diskuse.
11. *Duševní zdraví a nemoc II.*
Co je zdravé a co nezdravé? Norma a vybočení z normy. Norma a ideál, na statistice založené střední hodnoty souboru versus kvalitativní rozlišení typů. Explorace reprezentace duševního zdraví a nemoci studentů semináře. Diskuse tradičního pojetí duševní nemoci a zdraví dle manuálů MKN 10, DSM IV. Příklady pojetí duševního zdraví a nemoci v neevropských kulturách, diskuse odlišností, podobností, možných důsledků rozdílného pojetí psychických jevů.
12. *Etika a hodnoty*
Role etiky v každodenním životě, profese psychologa, psychoterapeuta a vědce. Zdroje definice etiky, kulturní odlišnosti. Existuje variace hodnotové hierarchie v různých kulturách? Jakou roli pro mě hraje etika, jaké jsou mé cíle, jaké jsou preferované hodnoty české společnosti? Mohou nás obohatit alternativní pohledy mimoevropských kultur?
13. *Prezentace seminárních prací II., reflektování kurzu.*
Studenti mají 10 min k prezentaci své práce, po níž následuje krátká diskuse.

Základní literatura:

- Bock, P.K. (1999). Rethinking Psychological Anthropology: Continue and Change in the Study of Human Action. (2nd ed.) New York: W.H. Freeman and Company.
Hytych, R (2008). Smrt a nesmrtnost: Sociální reprezentace smrti. Praha: Triton.
Miovisky, M. (2006). Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu. Praha: GRADA.
Schweder, R.A. (2003). Why do man barbecue?: Receptis for cultural psychology. Cambridge, Massachusetts, London: Harvard University Press..

Doporučená literatura k jednotlivým tématům (více též učební materiály v IS):

- Ariés, Ph. (2000). Dějiny smrti I., II. Praha: Argo.

- Benda, J. (2000). *Mystika a schizofrenie: Mystické zážitky jako předmět klinického zájmu*. Nepublikovaná rigorózní práce. Praha: Filozofická fakulta Karlovy univerzity, katedra psychologie.
- Berger, P.L., Luckmann, T. (1999). *Sociální konstrukce reality*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Bradburry, M. (2000). *Representations of Death: A Social Psychological Perspective*. New York: Routledge.
- Braud, W., Anderson, R. (1998). *Transpersonal Research Methods for the Social Sciences: Honoring Human Existence*. London: Sage Publications.
- Carrithers, M. (1983). *The Forest Monks of Sri Lanka: An Anthropological and Historical Study*. Delhi: Oxford University Press.
- Castaneda, C. (1995). *Oddělená skutečnost*. Praha: Volvox Globator.
- Čermák, I. (2000). *Kvalitativní výzkum v psychologii: problémy a výhledy*. In Čermák, I., Miovský, M. (Eds.). *Kvalitativní výzkum ve vědách o člověku na prahu třetího tisíciletí*. Brno, Boskovice: Psychologický ústav AV ČR, Albert.
- Čermák, I., Štěpaníková, I. (1997). *Validita v kvalitativním psychologickém výzkumu*. *Československá psychologie: časopis pro psychologickou teorii a praxi*. 6, 503–512.
- Erchak, G. M. (1992). *The Anthropology of Self and Behaviour*. New Brunswick: Rutgers University Press.
- Foucault, M. (1997). *Psychologie a duševní nemoc*. Praha: Dauphine.
- From, E. (1992). *Mít nebo být*. Praha: Naše Vojsko.
- Fryba, M. (1982). *Psychodrama Elements in Psychosis Treatment by Shamans of Sri Lanka*. In Pines, M., Rafaelsen, L. (Eds.). *The Individual and the Group*. Vol. II, New York: Plenum.
- Fryba, M. (2008). *Psychologie zvládání života: Aplikace metody abhidhamma*. Boskovice: Albert.
- Geertz, C. (2000). *Interpretace kultur*. Praha: SLON.
- Gendlin, E. T. (2003) *Fokusing: Tělesné prožívání jako terapeutický zdroj*. Praha: Portál.
- Germer, C. K., Siegel, R. D., Fulton, P. R. (Eds.). (2005). *Mindfulness and Psychotherapy*. New York, London: The Guilford Press.
- Goffman, E. (1961). *Asylums*. Garden City, New York: Doubleday Anchor.
- Harner, M. (1980). *The Way of the Shaman*. San Francisco: Harper & Row Publishers.
- Herzlich, C. (1973). *Health and Illness*. London: Academic Press.
- Howarth, C. (2002). *Using the theory of social representations to explore difference in the research relationship*. *Qualitative Research*. 1, 21–33.
- Hytych, R. (2005). *Využití principů zakotvené teorie při etnopsychologickém výzkumu: Sociální reprezentace smrti na Srí Lance*. In Miovský, M., Čermák, I., Chrz, V. (Eds.), *Kvalitativní výzkum ve vědách o člověku IV. – vybrané aspekty teorie a praxe*. Olomouc: Univerzita Palackého. 339-351.
- Jodelet, D. (1991). *Madness and Social Representation*. New York: Harvester Wheatsheaf.
- Jung, C. G. (1994). *Duše moderního člověka*. Brno: Atlantis.
- Lévy-Bruhl, L. (1999). *Myšlení člověka primitivního*. Praha: Argo.
- Luhrmann, T. (2002). *Of two minds: The growing disorder in American psychiatry*. Knopf.
- Morgan, D. L. (2001). *Ohniskové skupina jako metoda kvalitativního výzkumu*. Tišnov, Brno, Boskovice: SCAN, PsyÚ AV ČR, Albert.
- Naranjo, C., Orstein, R. E. (1971) *On the Psychology of Meditation*. London: George Allen Unwin Ltd.
- Plichtová, J. (2002) *Metódy sociálnej psychológie zblízka: Kvalitatívne a kvantitatívne skúmanie sociálnych reprezentácií*. Bratislava: MÉDIA.
- Ratnapala, N. (1999). *The Beggar in Sri Lanka*. (2nd revise ed.). Ratnalana: Vishva Lekha Sarvodaya Publisher. (1st published 1976).
- Tseng, W. S. (1999). *Culture and Psychotherapy: Review and Practical Guidelines*. *Transcultural psychiatry*, 36 (2), 131–179.
- Kunovits - Vogtová, B. (2013). *Tovil: Léčebný rituál jako psychoterapie*. Praha: MAITREA.
- Wagner, W. et al. (1999). *Theory and method of social representations*. *Asian Journal of Social Psychology*, 2, 95–125.
- Yalom, I. D. (2006). *Existenciální psychoterapie*. Praha: Portál.

Odkazy na internetu

<http://www.aaanet.org/SPA/syllabi/>

<http://www.sscnet.ucla.edu/00W/anthro135b-1/>

<http://www.learner.org/discoveringpsychology/26/e26expand.html>

<http://www.smcm.edu/sha/shapubs.htm>